

1. Tekening eind achttiende eeuw van een onthoofding te Den Haag. De man knielt met ontbloot bovenlichaam voor de beul op het schavot. (Rijksmuseum, RP-T-00-2325)

Een instructie voor de beul van de Baronie van Breda (1761)

door

Erik-Jan Broers

INLEIDING

Een archiefbezoek kan een onderzoeker die een historisch onderwerp onder handen heeft, geheel onverwachts een opmerkelijke vondst opleveren. Bij mijn onderzoek van bewaard gebleven rechtspraak uit de zeventiende en achttiende eeuw in het Regionaal Archief Tilburg, kwam mij zo een 'instructie voor de beul' uit 1761 onder ogen. Dit was niet alleen een opmerkelijke vondst omdat deze instructie betrekking heeft op een persoon die binnen het toenmalige strafrechtsbedrijf een positie innam die men zich thans moeilijk kan voorstellen, of liever niet meer wil voorstellen, maar ook omdat deze instructie niet was opgesteld voor een Tilburgse beul, maar voor die van Breda.¹ Een kleine heerlijkheid zoals Tilburg destijds samen met Goirle was, had namelijk niet de beschikking over een eigen beul. In voorkomende gevallen moesten de Tilburgse ambtenaren van justitie – de schout en de schepenen – derhalve een beroep doen op een beul die in een nabijgelegen groter rechtsgebied werkzaam was, zoals de Meierij van 's-Hertogenbosch of de Baronie van Breda.

Nu zou men wellicht verwachten dat deze beulsinstructie, voluit *Instructie voor de beul van de Baronie van Breda*, een handleiding inhield voor het uitvoeren van de naargeestige werkzaamheden die een beul gewoon was te verrichten. Dat men er allerhande anatomisch-technische voorschriften in aantreft die betrekking hebben op het pijnigen van verdachten en het ter dood brengen van veroordeelden. Niets is echter minder waar. De instructie bevat vooral een uitgebreide en gedetailleerde opsomming van de kosten die de beul van Breda – ter aanvulling van zijn 'ordinair traktement' – in rekening mocht brengen als men zijn hulp inriep. Men vindt er de bedragen genoemd die deze handwerksman mocht declareren als hij zijn werk buiten Breda moest verrichten, waaronder de door hem gemaakte reis- en verblijfskosten. Voor het uitvoeren van de diverse opdrachten die hem konden worden gegeven, zoals het pijnigen van een verdachte en het voltrekken van een dood- of een lijfstraf, zijn eveneens specifieke bedragen in de instructie opgenomen. Ook de materiaalkosten en andere bijkomende kosten die de beul dan maakte, zijn nauwkeurig begroot.

Hoewel de bepalingen van deze achttiende-eeuwse instructie in wezen weinig meer inhouden dan primaire arbeidsvoorwaarden, bieden zij toch enig zicht op de aard van het werk van de beul, op de martelingen waaraan hij een verdachte moest onderwerpen en – meer nog – op de straffen die hij moest voltrekken indien de verdachte schuldig werd bevonden aan de hem ten laste gelegde feiten. In deze bijdrage wil ik nader ingaan op deze beulsinstructie om de lezer meer inzicht te bieden in de wijze waarop een strafproces in

1 RAT, Archief van het Dorpsbestuur Oosterhout, inventarisnr. 111, *Instructie voor de beul van de Baronie van Breda* (1761).

vroeger tijd kon verlopen, in de verhoren waarmee een dergelijk proces gepaard kon gaan en de zware straffen waarin een veroordeling kon uitmonden.

Daartoe zal ik allereerst in algemene zin de hoofdlijnen van dat strafproces schetsen en de persoon van de beul van enige achtergrond voorzien. Nu de Bredase instructie is onderkend door drie elkaar opvolgende beulen die allen tot dezelfde familie behoorden – de uit Duitsland afkomstige familie Kleine – zal ook aan het verschijnsel van ‘beulsfamilies’ kort aandacht worden besteed.

VAN EEN OUD NAAR EEN NIEUW STRAFPROCES

In de dertiende eeuw maakte de beul in de Nederlanden zijn opwachting, zo blijkt uit spaarzame vermeldingen in stadsrekeningen van door hem verrichte beulstaken. De beul kreeg eerst voet aan de grond in Vlaanderen, niet veel later in Brabant, waarna zijn schreden hem in de veertiende eeuw naar het Noorden voerden.² Zijn verschijning op het strafrechtelijk toneel had alles te maken met ontwikkelingen die zich juist in die eeuwen voltrokken op procesrechtelijk gebied. De oude, traditionele procesvormen werden toen namelijk steeds verder verdrongen door een nieuw type strafproces. Hiermee gepaard gingen ingrijpende veranderingen in de bewijsvoering en waarheidsvinding in strafzaken.

De traditionele procesvormen hadden goeddeels in het teken gestaan van een private afdoening van gepleegde strafbare feiten. Het was van oudsher het slachtoffer van een delict, of de familie of maagschap waartoe hij behoorde, die bepaalde op welke wijze actie zou worden ondernomen tegen de pleger van dat delict. Deze benadeelde partij kon allereerst onderhandelen met de dader en diens familie om tot een financieel akkoord te komen waarmee het strafbare feit kon worden afgekocht. In plaats van deze financiële vergelding van het ondervonden onrecht kon hij evenwel ook kiezen voor een feitelijke vergelding en kon hij een strafproces tegen de dader aanspannen.

Bij dit strafproces, de zogenaamde ‘accusatoire’ strafprocedure, werd de dader door het slachtoffer of door een van diens familieleden voor de rechtbank gedaagd en aangeklaagd.³ Het was dus een private partij die de strafrechtelijke vervolging van een jegens hem gepleegd delict op zich nam. Diens aanklacht werd daartoe bij de schepenenbank aanhangig gemaakt door de daaraan verbonden gerechtsofficier, de baljuw, schout, drost of drossaard zoals zijn officiële titel luidde. Deze verre voorloper van de hedendaagse officier van justitie was destijds voorzitter van de rechtbank en moest erop toezien dat het proces ordentelijk en correct verliep. Nadat de procespartijen – de klager en de aangeklaagde – de vereiste proceshandelingen hadden verricht, maande de gerechtsofficier de schepenen om tot een uitspraak te komen. Het door de schepenen vaststelde vonnis – het ‘gevonden’ recht – werd vervolgens door hem uitgesproken en bekrachtigd.

Het accusatoire proces werd niet alleen gekenmerkt door het private karakter van de strafrechtelijke vervolging, maar ook door de formalistische aard van de bewijsvoering die ten processe plaatsvond. Zo dienden zowel de aanklager als de aangeklaagde een eed af te leggen waarmee zij de waarheid van hun standpunt in het conflict bevestigden. Deze eed konden – of moesten – beide partijen onderbouwen met bijkomende eden door leden van de groep waartoe zij behoorden, de zogenaamde eedhelpers, die zich garant stelden voor de eerlijkheid en betrouwbaarheid van degene die zij steunden. Verder bewijs kon worden geleverd door het laten uitvoeren van een godsoordeel, een fysieke proef die een der

2. De waterproef als godsoordeel. (Wikimedia, handschrift uit de twaalfde eeuw in Stiftsbibliothek Lambach)

procespartijen moest ondergaan, waarvan de uitkomst werd geacht het oordeel van de Hoogste Rechter in te houden over het gelijk of ongelijk van deze partij. In de Nederlanden waren als godsoordelen diverse vuur- en waterproeven in gebruik. Degene die een dergelijke bewijsproef moest ondergaan, diende bijvoorbeeld een gloeiend stuk ijzer beet te pakken, of hij moest met zijn hand een steen uit een ketel kokend water pakken. Bij deze proeven was het genezingsproces van de opgelopen brandblaren bepalend voor het waarheidsgehalte van iemands beweringen.⁴

De bewijsvoering stond met dit alles volledig in het teken van wat uiterlijk kon worden waargenomen. Bepalend waren de voor iedereen hoorbare woorden waarmee iemand een eed aflegde, de zichtbare handelingen die hij daarbij verrichtte. De ultieme 'waarheid' werd aangetoond door de voor alle aanwezigen waarneembare uitkomst van een godsoordeel.

Het was met het ingaan van de dertiende eeuw dat er belangrijke veranderingen in gang werden gezet met betrekking tot de gangbare vervolging van de plegers van strafbare feiten en de wijze waarop hun schuld moest worden aangetoond. In de Nederlanden maakten de hogere en lagere overheden – de graven, hertogen en andere landsheren – in toenemende mate het strafrecht tot een publieke aangelegenheid. Deze regionale vorsten wensten wetsovertreders zelfstandig te kunnen vervolgen en berechten, om zo de geschonden rechtsorde te herstellen en de rust en veiligheid binnen de samenleving te waarborgen. Dit werd mogelijk gemaakt door de introductie van een nieuw type strafproces, de *inquisitoire* strafprocedure, die geheel in het teken stond van het verrichten van onderzoek naar de feiten die zouden zijn voorgevallen.⁵

2 Meyer en Van den Elzen, *Tortura incognita*, 307-321.

3 Voor een gedetailleerde bespreking van de accusatoire strafprocedure zie: Broers, *Geschiedenis van het straf- en schadevergoedingsrecht*, 50-52.

4 Voor de herkomst van deze bewijsproeven zie Van Caenegem, *Geschiedenis van het strafprocesrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, 129-146.

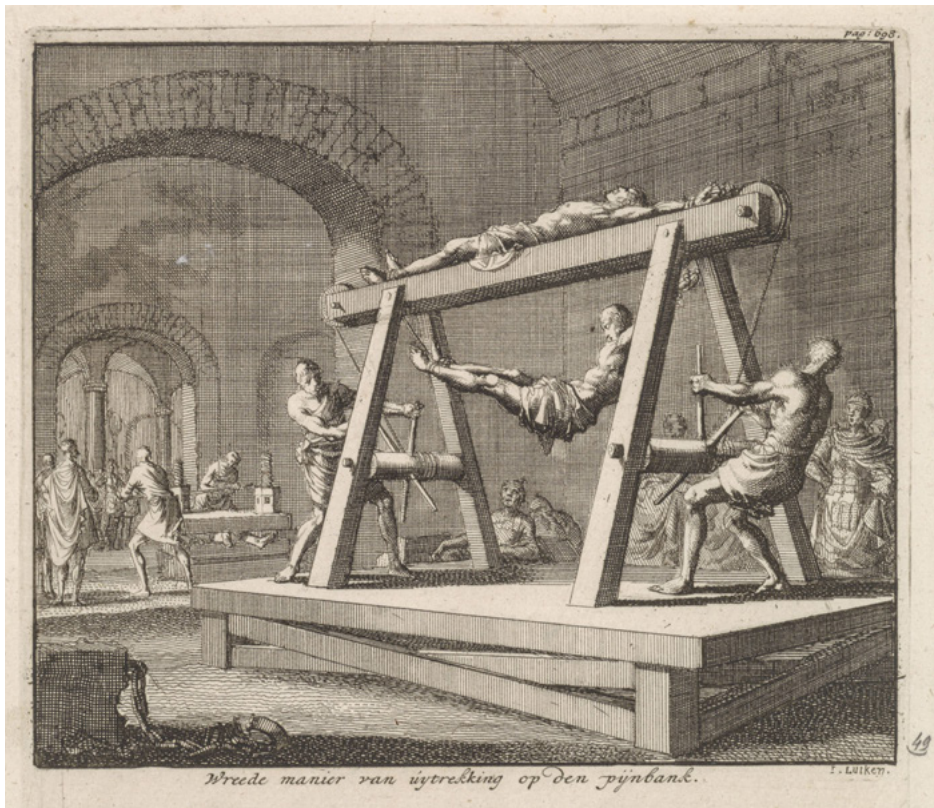
5 Voor een gedetailleerde bespreking van de inquisitoire strafprocedure zie: Broers, *Geschiedenis van het straf- en schadevergoedingsrecht*, 53-60.

Om dit te bereiken kenden zij aan de gerechtsofficieren een veel actievere rol toe dan deze ambtenaren tot dusver hadden gehad. Wanneer er een delict was gepleegd behoorde de lokale schout of drossaard *ratione officii* – uit hoofde van zijn functie – een onderzoek in te stellen naar wat er was gebeurd. Tijdens dat onderzoek kon hij bijvoorbeeld het slachtoffer van dat delict ondervragen, verklaringen van getuigen inwinnen, een gerechtelijke plaatsopneming laten uitvoeren of een lijkschouwing laten verrichten. Had de officier voldoende bewijzen verzameld, dan ging hij ertoe over de vermeende pleger van het strafbare feit strafrechtelijk te vervolgen. Hij deed een dagvaarding of arrestatiebevel uitgaan en liet de zaak inschrijven op de criminele rol.

Niet alleen de gerechtsofficier speelde voortaan een actieve rol bij het optreden tegen wetsovertreders, maar ook de leden van de rechtbank die zich over het gedrag van deze personen moesten uitspreken. Als de officier bewijzen tegen een verdachte produceerde, werden deze bewijzen door de leden van de rechtbank onderzocht. Het waren ook de rechters die de verdachte verhoorden, die getuigen ondervroegen, confrontaties tussen verdachte en getuigen lieten plaatsvinden en nadere onderzoeksmaatregelen konden bevelen.

In tegenstelling tot het oude accusatoire strafproces werd het nieuwe inquisitoire proces dus gekenmerkt door een grote activiteit van de zijde van het gehele rechterlijk apparaat. De waarheidsvinding stond voortaan in het teken van een onderzoek – een

3. Marteling op de pijnbank (Rijksmuseum, ets J. Luyken ca. 1700, RP-P-1896-A-19368-1756)

inquisitio – naar het gepleegde misdrijf. Het bewijs dat dit onderzoek opleverde was van geheel andere aard dan het formalistische bewijs waarvan bij de accusatoire rechtsgang gebruik werd gemaakt. Er waren niet langer eedhelpers maar echte getuigen, die een inhoudelijke verklaring konden afleggen over wat zij hadden waargenomen. De maatregel bij uitstek om de waarheid aan het licht te brengen, was echter het verhoor van de verdachte. Met dwangmiddelen als voorlopige hechtenis en tortuur kon de rechtbank hem tot een bekentenis trachten te brengen.

De veroordeling op bekentenis zou in de loop der tijd steeds meer de voorkeur van de rechter krijgen. Een bekentenis verschafte hem in de eerste plaats de grootst mogelijke zekerheid dat de verdachte het hem ten laste gelegde feit had begaan. Zeker in gevallen waarin een misdrijf met de doodstraf moest worden bestraft, was het wenselijk dat de verdachte zelf toegaf dat hij dit misdrijf had gepleegd. Bovendien blokkeerde een bekentenis de rechtsgang naar een hogere rechter. Als iemand zelf had toegegeven schuldig te zijn aan het misdrijf waarvan hij werd verdacht, kon hij niet terugkomen op zijn woorden ten overstaan van een andere, hogere rechter. *Confessus non appellat*, luidde de regel, 'hij die heeft bekend appelleert niet'.

Dat het zwaartepunt bij de waarheidsvinding op het verkrijgen van een bekentenis kwam te liggen, had tot gevolg dat de pijnbank voor de ambtenaren van justitie een vertrouwd instrument werd om overtuigend bewijs tegen de verdachte te produceren. Hiermee was een nieuw beroep in het leven geroepen, namelijk dat van beul, iemand dus die bereid was de pijnningen uit te voeren en die ook bekwaam was om dat te doen.

Er was echter nog een tweede onderdeel van het nieuwe strafproces waarin de diensten van een dergelijke gespecialiseerde handwerksman goed van pas kwamen, en dat was de executie van de dood- of de lijfstraf waartoe de pleger van een zwaar misdrijf kon worden veroordeeld. Als de overheidsinstanties immers de rechtsorde wilden handhaven, dan moesten zij niet slechts overtreders van deze rechtsorde zelfstandig kunnen aanpakken, maar tevens hen zodanig aanpakken dat nieuwe overtredingen zo veel mogelijk werden voorkomen. Het waren dan ook zware corporele straffen die door de rechtbank aan boosdoeners konden worden opgelegd, variërend van onthoofden en ophangen tot radbraken en levend verbranden. Ook voor de tenuitvoerlegging van deze kapitale straffen was een persoon nodig die dat voor zijn rekening nam, en dat was opnieuw de beul. Het was vanwege dit onderdeel van zijn werk dat de beul ook wel 'scherprechter' werd genoemd, 'hij die met het scherp van zijn zwaard het recht voltrekt'.⁶

DE SOCIALE STATUS VAN DE BEUL

De werkzaamheden die de beul als broodwinning verrichtte, maakten hem tot een weinig populaire figuur binnen de samenleving. Omdat hij een persoon was die onlosmakelijk met de – onnatuurlijke – dood van mensen had te maken, stond hij op de onderste trede van de maatschappelijke ladder. De lage sociale status van de beul uitte zich onder meer hierin dat hem niet het poorterschap van de stad waarin hij werkzaam was, werd toegekend, terwijl hem voorts werd verboden om lid te worden van een in die stad gevestigd gilde.

6 Het woord 'scherprechter' is afgeleid van het Hoogduitse woord *Scharfrichter*. Waar deze functionaris de doodstraf voltrok met een tweehandig zwaard, gebruikte de *Henker* daartoe de galg. Vgl. Vercoillie, *Beknopt etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal* (1925).

Menig beul vervulde intussen, al dan niet in opdracht van de lokale autoriteiten, allerhande nevenfuncties die bepaald niet bijdroegen aan een verbetering van diens maatschappelijke positie. Vooral in Frankrijk en Duitsland was de beul in veel plaatsen bijvoorbeeld belast met het schoonhouden van de openbare toiletten, het toezicht houden op prostituees, het verjagen of doden van straathonden en het villen van karkassen van dode dieren.⁷ Er is nog een andere factor die kan hebben bijgedragen aan het geringe aanzien dat een beul in de gemeenschap toekwam. Mocht er in een stad of streek namelijk geen geschikte kandidaat voor de positie van beul aanwezig zijn, dan kwam het wel voor dat een opgepakte bedelaar of landloper verplicht werd deze vacature te vervullen. Ook aan een ter dood veroordeelde crimineel werd wel eens gratie verleend onder de voorwaarde dat hij voortaan de functie van beul zou gaan vervullen.⁸

Toch lijkt er na verloop van tijd, zeker in de achttiende eeuw, een zekere sociale acceptatie van de beul te hebben plaatsgevonden. Hierop wijst bijvoorbeeld het gegeven dat veel beulen tevens werkzaam waren als chirurgijn. Een beul had immers enige kennis van het menselijke lichaam, niet alleen vanwege het toebrengen van kwetsuren tijdens het ondervragen van een verdachte, maar ook omdat hij diens lichaam na afloop weer zo goed mogelijk moest oplappen. Ook twee leden van de beulsfamilie Kleine, zo zal in de volgende paragraaf blijken, zijn in de achttiende eeuw als chirurgijn werkzaam geweest.

| ZO VADER ZO ZOON

De drie leden van de familie Kleine die als beul in de Baronie van Breda werkzaam zijn geweest en de Bredase beulsinstructie hebben ondertekend, maakten deel uit van één van de 'beulsfamilies' die zich in de Nederlanden hadden gevestigd, nadat eerdere generaties hun brood in Duitsland hadden verdiend. Dat het beroep van beul werd overgedragen van vader op zoon is minder vreemd dan het op het eerste gezicht lijkt. Het doorgeven van een beroep, een ambacht of een positie was in deze periode een geenszins ongebruikelijk verschijnsel. Voor iemand die was geboren in een familie waarin vader, grootvader en overgrootvader beul waren geweest, zat er echter meestal weinig anders op dan in de voetsporen van zijn familieleden te treden. De infamie van het beulswerk straalde immers ook op hem af. Om diezelfde reden was het voor een jonge beul vrijwel onmogelijk om een bruid te vinden buiten de eigen beroepsgroep. Vandaar dat het niet ongewoon was dat leden van de ene beulsfamilie huwden met leden van een andere beulsfamilie. Diverse leden van de familie Kleine traden bijvoorbeeld in het huwelijk met dochters uit de eveneens uit Duitsland afkomstige beulsfamilie Van Anhold. Ook voor deze dochters was het aanbod op de huwelijksmarkt immers niet groot.⁹

Het is niet de opzet van dit artikel om een uitgebreide prosopografische schets van deze beide beulsgeslachten te geven, maar toch wil ik niet volledig voorbijgaan aan de drie ondertekenaars van de Bredase beulsinstructie en het geslacht waartoe zij behoorden.¹⁰ Stamvader van dit beulsgeslacht lijkt Hans Liborius Kleine (overleden in 1667) te zijn geweest, die zijn vak uitoefende in Sachsen-Anhalt in Duitsland, in welke streek vervolgens ook zijn zoon Johann Christoph (1653-1706) en zijn kleinzoon Justus Liborius (overleden in 1738) werk als beul vonden. Justus Liborius had twaalf kinderen, van wie er zeven eveneens het beulsvak gingen uitoefenen, onder meer in de Nederlanden. Tot hen behoorde Frans Kleine (1718-1776) die op 16 november 1761 werd aangesteld als beul van de

Baronie van Breda en bij die gelegenheid de in dat jaar opgestelde beulsinstructie ondertekende.

Na zijn dood werd zijn functie in Breda overgenomen door zijn neef Johannes Libordius Kleine (1750-1831), die zich op 9 augustus 1776 akkoord verklaarde met de bepalingen van de instructie. Toen zijn vader David Hendrik (1715-1785), de beul van 's-Hertogenbosch, kwam te overlijden, vertrok Johannes echter naar de hoofdstad van de Meierij om daar diens werk voort te zetten. Evenals zijn vader trouwde hij met een dochter uit het beulsgeslacht Van Ahold. In 1816 werd hij opgevolgd door zijn zoon Johan Hendrik Kleine (1790-1864), die de laatste beul van 's-Hertogenbosch zou worden. De laatste beul van Breda zou Johannes Jacobus Kleine (1762-1834) zijn, die op 1 maart 1785 de beulsinstructie ondertekende en daarmee in de voetsporen van zijn halfbroer Johannes Libordius trad.

- 4a-b. Beulzwaard van Johannes Jacobus Kleine (1762-1834). Op de ene zijde staat: 'Richter van den scherpe zwaarde der stad en baronie van Breda 1792'. Op de andere zijde staat: 'Johannus Jacobus Kleyné'. Het zwaard wordt nog steeds bewaard in een prachtige koffer van hout bekleed met rood fluweel, aan de bovenzijde het wapen van Breda. (Stedelijk Museum Breda en F. Gooskens)

In de nadagen van hun carrière zullen de Bossche en de Bredase beul niet veel werk meer hebben verricht, aangezien het strafrecht steeds humanere vormen begon aan te nemen. In het vervolg zal hier nog op worden teruggekomen. Na hun pensionering bleef zowel Johannes Libordius Kleine als Johannes Jacobus Kleine nog wel actief als chirurgijn. Eerstgenoemde deed dat intussen zonder dat hij daartoe bevoegd was, iets wat hem in 1819 op een geldboete van 25 gulden kwam te staan.

- 7 Vgl. Spierenburg, *Judicial violence in the Dutch Republic. Corporal punishment, executions and torture in Amsterdam 1650-1750*, 76-77, 125; Blok, 'Over de infamie van de scherprechter', 181.
- 8 In deze zin bijvoorbeeld Vanhemelryck, *Misdadigers tussen rechter en beul 1400-1800*, 62-68.
- 9 Voor het fenomeen van de vrouwelijke beul zie Snijder, 'Anna van Gelder, een beulse. Waarnemend scherprechter te Kampen 1711-1720', 68-73.
- 10 Gegevens over deze familie en andere beulsfamilies waarmee de leden door huwelijksbanden waren verbonden vindt men op de genealogische site <https://www.genealogieonline.nl/in-cruce-salus/113635.php>. De achternaam vindt men ook wel geschreven als 'Kleijne', 'Cleijne' of 'Cleijn'.

HET PIJNLIJK VERHOOR

De drie beulen die in de tweede helft van de achttiende eeuw achtereenvolgens in de Baronie van Breda werkzaam waren, genoten een vast traktement en mochten voorts allerlei kosten declareren die samenhangen met hun werk. Het zijn deze kostenposten die zijn opgenomen in de *Instructie voor de beul van de Baronie van Breda*, waarvan de bepalingen thans kunnen dienen om het oude strafrecht scherper in beeld te brengen.

Zoals reeds diverse malen is opgemerkt, behoorde tot de hoofdtaken van de beul het folteren van een verdachte als deze aan een ‘pijnlijk verhoor’ – dat wil zeggen een verhoor onder tortuur – werd onderworpen. Men dient evenwel te bedenken dat in achttiende eeuw, net zo min als dat in voorgaande eeuwen het geval was geweest, elk strafproces met een dergelijk verhoor gepaard ging. In een gewoon strafproces – een zogeheten ordinair strafproces – was het martelen van een verdachte eerder uitzondering dan regel. In deze procedure had de verdachte in de regel goede mogelijkheden om zich te verdedigen. Hij kon tegenbewijs aanvoeren tegenover het bewijs waarmee de gerechtsofficier zijn schuld aan het gepleegde misdrijf wilde aantonen en hij kon zijn standpunten laten bepleiten door een advocaat. Slechts in uitzonderlijke gevallen vond een verhoor onder tortuur plaats.

In een buitengewoon strafproces daarentegen – een extraordinair strafproces – was de verdachte niet veel meer dan een voorwerp van onderzoek. Hij werd verhoord en nader verhoord en hij kon worden geconfronteerd met getuigen, terwijl hij veelal geen beroep kon doen op rechtsbijstand door een advocaat. Het was in dit extraordinaire proces dat het ondervragen van de verdachte kon plaatsvinden in de vorm van een pijnlijk verhoor. Aan dit verhoor, ook wel ‘scherpe examinatie’ genoemd, is in de Bredase instructie slechts één bepaling gewijd. Deze bepaling, artikel 15, maakt evenwel veel duidelijk over de praktijk van het martelen.

Bij het ondervragen van een verdachte mochten de ambtenaren van justitie namelijk niet aanstonds tot pijniging overgaan. Het eerste verhoor diende altijd buiten het zicht van de beul en zijn instrumenten te geschieden, om de verdachte de mogelijkheid te geven de hem ten laste gelegde feiten vrijwillig te bekennen. Indien hij dit niet deed, terwijl er toch sterke aanwijzingen waren dat hij schuldig was aan hetgeen was voorgevallen, dan maakte de beul zijn opwachting. Uit het tweede deel van artikel 15 blijkt dat deze confrontatie van de verdachte met de beul alleen plaatsvond om de eerstgenoemde angst aan te jagen. Alvorens daadwerkelijk tot een scherpe examinatie werd overgegaan, moest namelijk eerst worden gedreigd deze ingrijpende verhoormethode te laten plaatsvinden. Alleen al voor zijn aanwezigheid bij dit zogenoemde ‘angsten’ mocht de beul drie gulden in rekening brengen.

Indien de verdachte ook na zijn kennismaking met de beul bleef volharden in zijn ontkenning van de feiten die hem werden voorgeworpen, kon hij aan een nader verhoor onder tortuur worden onderworpen. Uit de tekst van artikel 15 kan men afleiden dat de pijniging waaraan hij dan werd blootgesteld, in eerste instantie niet al te ingrijpend mocht zijn. De eerste pijniging vond veelal plaats met koorden en roeden, zo blijkt uit de tekst. De verdachte werd dan met een touw op een bankje vastgebonden, of aan zijn armen opgetrokken aan een ring in het plafond, en kreeg vervolgens met een roede of stok de nodige slagen toegebracht. Voor elke verhoor waarbij de beul dit moest doen, mocht hij zes gulden declareren. In dit bedrag waren de kosten van het touw en de roeden inbegrepen.

Over andere, strengere methoden van pijniging zwijgt de Bredase instructie en ook bewaard gebleven procesdossiers van Brabantse strafzaken geven hierover weinig tot geen informatie. In vroege commentaren op de wijze van procederen in criminele zaken worden als verdere pijnigingsmethoden evenwel genoemd het uittrekken van de verdachte, het hem volgieten met water en het aandraaien van een koord met knopen – een zogenaamde *pater noster* – om zijn voorhoofd.¹¹

Volgens vaste gewoonte in de Nederlanden mocht de verdachte tot drie keer toe aan een scherpe examinatie worden onderworpen. Wist hij alle pijnigingen te doorstaan zonder een bekentenis af te leggen, dan moest de gerechts-officier zijn bewijs op een andere wijze trachten rond te krijgen. Bekende de verdachte daarentegen de hem ten laste gelegde feiten, dan moest hij deze bekentenis buiten het zicht van de beul en zijn instrumenten herhalen. Een op de pijnbank afgedwongen bekentenis die daarna pijnloos was bevestigd, gold als een vrijwillig afgelegde bekentenis en had daarmee een volledige bewijskracht.

5. Het volgieten met water als martelmethode. (Joos de Damhouder, *Practijcke ende handbouck in criminele zaecke*, editie 1555, heruitgegeven door J. Dauwe en J. Monballyu, Roeselare 1981)

DE EXECUTIE VAN STRAFVONNISSEN

Zoals in het voorafgaande reeds is opgemerkt, verschaft een bekentenis de rechter de grootst mogelijke zekerheid dat de verdachte het gepleegde misdrijf had begaan. Indien er geen strafverminderende omstandigheden waren waarmee de rechter bij het opstellen van zijn eindvonnis rekening moest houden, kon hij een dood- of een lijfstraf over de dader uitspreken als het gepleegde misdrijf naar zijn mening op deze wijze moest worden bestraft.

In de zeventiende en achttiende eeuw waren er voor de rechter verschillende van zulke kapitale straffen voorhanden, waarvan de toepasbaarheid mede afhankelijk was van de aard van het gepleegde delict en de persoon van de dader. Het was bijvoorbeeld gebruikelijk dat iemand die een ander op gewelddadige wijze om het leven had gebracht, door het

11 Zie b.v. Wielant, *Corte instructie in materie criminele* (circa 1510), caput 37, paragraaf 11 en 12 (editie Monballyu, p. 164); Damhouder, *Practijcke ende handbouck in criminele zaecken* (1555), caput 37, paragraaf 5 (editie J. Dauwe en J. Monballyu), p. 51, 53.

zwaard werd geëxecuteerd. Bij deze *poena ordinaria gladii* – de ‘gewone straf van het zwaard’ – werd de veroordeelde door de beul met diens scherprechterszwaard het hoofd afgeslagen. Eenzelfde lot was een moordenaar beschoren, tenzij de moordaanslag bijzonder hatelijk werd geacht, in welk geval de dader door radbraking kon worden terechtgesteld. In dat geval werd hij op een wagenwiel of een radbraakkruis vastgebonden, waarna de beul hem met een ijzeren of houten staaf de beenderen stuksloeg. Het hoofd van de veroordeelde werd vervolgens met een bijl afgeslagen en op een pin tentoongesteld naast het ontzielde lichaam.

6. Executie door radbraking. Prent van Jacques Callot uit 1633. (Rijksmuseum, RP-P-OB-20.665.0)

Voor de beul van Breda maakte het wat betreft zijn verdiensten weinig uit, of hij de doodstraf door onthoofding dan wel radbraking moest voltrekken. In diens instructie is in artikel 6 bepaald dat hij voor het radbraken van een persoon twaalf gulden kreeg en nog eens drie gulden voor het afslaan van het hoofd en het plaatsen daarvan op een pin. In het daaropvolgende artikel was vastgelegd dat het iemand onthoofden eveneens twaalf gulden opbracht, plus opnieuw drie gulden voor het opruimen en vervoeren van het lichaam en het hoofd.

In artikel 6 van de Bredase instructie is nog een andere vorm van doodstraf opgenomen en eveneens begroot op twaalf gulden, namelijk het verbranden van degene die ter dood was veroordeeld. De vuurdood was de aangewezen straf voor iemand die zich aan brandstichting had schuldig gemaakt of die had bedreigd dat te zullen doen. In de zeventiende en achttiende eeuw werd deze straf – een zogeheten spiegelstraf die de aard van het gepleegde delict tot uitdrukking bracht – meestal slechts symbolisch voltrokken. De brandstichter werd dan door middel van de galg of de wurgpaal terechtgesteld, al naar gelang het een man of een vrouw betrof. In verband met het toenmalige ‘modebeeld’ – vrouwen droegen rokken – werden zij niet aan de galg opgehangen maar aan de wurgpaal terechtgesteld. Vervolgens werd bij hem of haar het gezicht geblakerd met een brandende bos stro. Er waren echter uitzonderingsgevallen waarin notoire brandstichters, zeker als zij nog andere zware misdrijven hadden gepleegd, daadwerkelijk levend werden verbrand.

Op 24 januari 1724 werden bijvoorbeeld drie vagebonden door de schepenbank van 's-Hertogenbosch tot de vuurdood veroordeeld. Eén van hen zou evenwel, gezien zijn jonge leeftijd, voorafgaande aan diens terechtstelling worden gewurgd.¹²

Met de galg en de wurgpaal zijn twee instrumenten genoemd waarmee de doodstraf ook in andere gevallen ten uitvoer kon worden gelegd. Voor deze schavotstraf kwamen bijvoorbeeld dieven in aanmerking die, nadat zij er eerder met lichtere straffen vanaf waren gekomen, voor de derde keer waren aangehouden. Ook verstokte bedelaars en landlopers maakten na hun derde arrestatie de gang naar de galg of de wurgpaal. Hadden zij zich evenwel tijdens hun omzwervingen over het platteland aan zware delicten schuldig gemaakt, dan konden zij reeds bij hun eerste kennismaking met justitie worden opgehangen of verwurgd. Ook voor deze methoden van executie mocht de Bredase beul op grond van artikel 8 van zijn instructie twaalf gulden in rekening brengen. Daarenboven mocht hij voor het benodigde touw één gulden en tien stuivers declareren. Voor het losnijden van het lichaam van de veroordeelde, het lichaam op een kar naar het galgveld vervoeren en het daar op een rad plaatsen kreeg de beul nog eens zes gulden uitbetaald.

In de *Instructie voor de beul van Breda* komt voorts duidelijk naar voren dat in de achttiende eeuw behalve diverse vormen van doodstraf ook uiteenlopende lijfstraffen deel uitmaakten van het sanctiepakket waarover de rechter kon beschikken. Twee van deze lijfstraffen hebben een aparte regeling gekregen in de instructie, namelijk geseling (artikel 11) en brandmerking (artikel 12). Geseling werd wel als hoofdstraf opgelegd bij een licht vergrijp, maar meer nog als bijkomende straf wanneer de pleger van een zwaarder delict tot een langdurige of levenslange verbanning werd veroordeeld. In een dergelijk geval kreeg de veroordeelde dikwijls ook een brandmerk ingebrand, zodat men bij een volgende arrestatie kon zien dat men met een recidivist te maken had. Met deze omstandigheid kon dan rekening worden gehouden bij het bepalen van de strafmaat.

Voor het geselen als strafmaatregel streek de Bredase beul drie gulden op, voor het daartoe vastbinden en ophijsen van de veroordeelde één gulden en tien stuivers. In dit laatste bedrag waren de kosten voor het touw en de roede inbegrepen. Ook voor het brandmerken van een persoon mocht de beul drie gulden in rekening brengen, plus opnieuw één gulden en tien stuivers voor het verhitten van het brandijzer.

In artikel 13 kan men ten slotte lezen dat drie gulden ook het bedrag was dat aan de beul moest worden uitbetaald voor de executie van elk van de andere lijfstraffen waartoe iemand kon worden veroordeeld. Blijkens de tekst van deze bepaling kon deze straf bestaan in het afsnijden van een oor, het doorboren van de tong, het uitsteken van een oog of van beide ogen, het afslaan van een hand of van enkele vingers en het aanbrengen van een snee in iemands gezicht. Veel van deze strafmaatregelen waren mede bedoeld om een delinquent kenbaar te maken voor zijn medemensen, zodat men hem uit de weg kon gaan.

EEN OPMERKELIJK MISDRIJF

Er is één bepaling in de Bredase beulsinstructie die speciale aandacht verdient, hoewel de inhoud daarvan op het eerste gezicht weinig opzienbarend is. Uit artikel 9 blijkt namelijk dat tot de taken van de beul ook behoorde het 'slepen' van het lichaam van een dood

12 Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Oud Rechterlijk Archief, Archief Schepenbank 's-Hertogenbosch, inv. nr. 40, vonnisboek, p. 309-310; inventarisnr. 41, vonnisboek, p. 246-252. Voor de (symbolische) vuurdood zie nader: Broers, *Rabauwen, vagebonden en lediggangers. Criminele voorouders berecht en bestraft*, 57-69.

persoon, nadat hij dat lichaam eerst uit het ‘gevangenhuis’ of van een andere plaats had verwijderd. Hiervoor mocht hij drie gulden in rekening brengen. Vervolgens moest hij dat lichaam buiten in een ketting of in een mik ofwel sprietgalg of aan een gewone galg hangen. Voor dit karwei streek hij nog eens zes gulden op.

Deze bepaling had betrekking op een heel bijzondere strafmaatregel die vanaf de middeleeuwen onderdeel uitmaakte van het sanctiepakket waarover de strafrechter beschikte. Het was een strafmaatregel die werd opgelegd aan iemand die zichzelf van het leven had beroofd. Lange tijd was zelfdoding namelijk een strafbaar feit. Het was niet alleen een vorm van moord maar ook een misdrijf jegens God, die de mens immers zijn leven had gegeven en als enige over dat leven mocht beschikken. Vandaar dat zelfdoding werd aangemerkt als een *crimen laesae majestatis divinae*, een vergrijp jegens de goddelijke majesteit. De schandelijkheid van dit misdrijf werd tot uitdrukking gebracht in de straf die over de suïcidant werd uitgesproken. Diens lichaam moest publiekelijk door de straten worden gesleept, veelal op een speciale horde of slede, om vervolgens op het galgenveld ten toon te worden gesteld totdat het volledig zou zijn vergaan.¹³

De tekst van artikel 9 maakt intussen duidelijk dat deze sleepstraf wel werd uitgevoerd als iemand in het ‘gevangenhuis’ de hand aan zichzelf had geslagen. Het betrof dan iemand die terecht moest staan omdat hij een zwaar misdrijf had gepleegd, of iemand die reeds daarvoor was veroordeeld en nu in afwachting was van de tenuitvoerlegging van het vonnis. Deze persoon bleek er dan de voorkeur aan te geven zichzelf van het leven te beroven boven de doodstraf die aan hem zou worden voltrokken. Waarom het juist deze categorie suïcidanten was op wie artikel 9 in het bijzonder betrekking had, zal nog blijken in de volgende paragraaf.

| DE BRABANTSE STRAFRECHTSPRAKTIJK

Het beeld dat veel mensen van het oude strafrecht hebben, te weten dat het een zeer hard en op afschrikking gericht karakter had, lijkt volledig te worden bevestigd door de bepalingen van de instructie voor de beul van de Baronie van Breda. Bezieet men echter het criminele beleid dat door de Brabantse rechtbanken in de zeventiende en zeker in de achttiende eeuw werd gevoerd, dan dient men dit beeld toch te nuanceren.

Bestudeert men de procesdossiers en vonnisboeken die van Brabantse strafzaken uit deze periode bewaard zijn gebleven, dan blijkt dat de rechter zich zeer terughoudend heeft opgesteld ten aanzien van de doodstraf, zeker wat betreft de wijze waarop deze straf moest worden uitgevoerd. Door de schepenbank van Breda zijn bijvoorbeeld in dit tijdvak ‘maar’ 91 doodvonnissen uitgesproken. De voltrekking daarvan vond in 73 gevallen plaats door ophanging of verwurging, in negen gevallen door onthoofding en in eveneens negen gevallen door radbraking.¹⁴ Ook door andere Brabantse rechtbanken, zoals de schepenbank van ’s-Hertogenbosch of die van Tilburg, is de pleger van een zwaar misdrijf slechts incidenteel tot een zware straf als radbraking of verbranding veroordeeld. In de meeste gevallen waren het zwaard, de galg en de wurgpaal de middelen waarmee een ter dood veroordeelde delinquent moest worden terechtgesteld.

Eenzelfde terughoudendheid legden de Brabantse strafrechters aan de dag ten aanzien van lijfstraffen. Van het zo rijke arsenaal van lijfstraffen die in de *Instructie voor de beul van Breda* zijn opgenomen, vindt men in de praktijk weinig terug. De lijfstraffen die men in de

bewaard gebleven rechtspraak het meest aantreft, zijn geseling en brandmerking, die vooral in combinatie met een levenslange of langdurige verbanning uit de jurisdictie zijn opgelegd. Slechts incidenteel bediende de rechter zich van een andere corporele straf, zoals het afslaan van de hand waarmee een moordenaar zijn wapen had gehanteerd.¹⁵ Illustratief is ook het vonnis dat door de schepenvan van Breda op 17 april 1787 werd uitgesproken over de beruchte brandstichter Adriaan van Campen. Deze booswicht werd veroordeeld om te worden geradbraakt, maar eerst moest bij hem de rechterhand worden afgeslagen en aan een paal worden vastgemaakt, samen met de tondeldoos en het andere vuurgereedschap waarvan hij zich had bediend.¹⁶

De zojuist genoemde verbanning was de straf die in de zeventiende en achttiende eeuw het meest over Brabantse wetsovertreders werd uitgesproken.¹⁷ Deze vrijheidsbeperkende straf kon voor een groot aantal jaren of voor het leven worden opgelegd en kon betrekking hebben op een groter of een kleiner gebied waarbinnen de veroordeelde zich niet mocht ophouden. Verbanning was als strafmaatregel eenvoudig uit te voeren en bovendien goedkoop, maar als middel tot het bestrijden van crimineel gedrag weinig effectief. De problemen die boosdoeners in een samenleving veroorzaakten, werden immers niet opgelost maar enkel doorgeschoven naar een ander gebied. Een uitwisseling van ongewenste elementen tussen de diverse jurisdicties was dan ook het gevolg.

Beziet men de straffen die in de zeventiende en achttiende eeuw aan Brabantse delinquenten zijn opgelegd, dan kan men een zekere tendens tot humanisering van de strafrechtspraktijk waarnemen.¹⁸ Eenzelfde meer humane opstelling van de ambtenaren van justitie treft men in deze eeuwen aan ten aanzien van het verschijnsel zelfdoding. Men maakte voortaan een onderscheid tussen verwijtbare en verontschuldigbare zelfdoding. In het eerste geval was nog steeds de oude sleepstraf op zijn plaats, maar in het tweede geval, waarin iemand zichzelf had gedood omdat hij bijvoorbeeld ongeneeslijk ziek of

7. Adriaan van Campen, geradbraakt te Breda op 17 april 1787 wegens afpersing, brandstichting en geweldpleging. (collectie Stadsarchief Breda, id.nr. 19750278)

13 Voor de bestraffing van suicide in vroeger tijd, zie mijn opstel 'Strafprocessen tegen een dood lichaam', 113-127.

14 Gegevens ontleend aan Haastert, 'Beschouwingen bij de criminele vonnissen van de schepenvan van de stad Breda uit de jaren 1626 tot 1795', 84.

15 Bijvoorbeeld Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Oud Rechterlijk Archief, Archief Schepenvan 's-Hertogenbosch, inv. nr. 080-09, crimineel dossier.

16 Voor deze strafzaak zie: Haastert, 'Adriaan van Campen, de beruchtste misdadiger uit de criminele geschiedenis van Breda', 32-57.

17 Vgl. Broers, *Van plakkaat tot praktijk. Strafrecht in Staats-Brabant in de zeventiende en achttiende eeuw*, 108.

18 Deze tendens valt niet uitsluitend in het Brabantse of het Nederlandse strafrecht waar te nemen. In de meeste Europese landen werden in deze periode aanzetten tot humanisering van het strafstelsel gegeven. Vgl. Martinage, *Geschiedenis van het strafrecht in Europa*, 39-40.

zwaar depressief was, diende bestraffing achterwege te worden gelaten. Het lichaam van de suïcidant mocht dan in de avonduren in alle stilte op het kerkhof worden begraven. Een dergelijke stille begrafenis viel bijvoorbeeld Gerrit Spaendonck uit Tilburg ten deel, nadat hij zich op 9 maart 1681 had verhangen in de boerderij van zijn vader. De gerechtsofficier had weliswaar een strafzaak tegen Gerrits 'doode lichaam' aangespannen, maar omdat ten processe was komen vast te staan dat de dader geen strafbare feiten op zijn geweten had, hadden de Tilburgse schepenen de officier diens eis ontzegd.¹⁹

BESLUIT

De humanisering van het strafrecht, in de Nederlanden zowel als elders, zou in de tweede helft van de achttiende eeuw een sterke impuls krijgen. In 1764, derhalve slechts enkele jaren na het opstellen van de Bredase beulsinstructie, publiceerde de dan nog onbekende Italiaanse strafrechtshervormer Cesare Bonesana Beccaria (1738-1794) zijn traktaat *Dei delitti e delle pene*. In deze verhandeling over 'misdaden en straffen' zette Beccaria zich af tegen allerlei misstanden in de strafrechtspraktijk en stelde hij tal van verbeteringen voor om te komen tot een strafrecht dat in overeenstemming was met de menselijke ratio.²⁰

Wilde strafrecht rationeel zijn, zo stelde Beccaria, dan diende het te zijn vastgelegd in duidelijke wetten, wetten die voor iedereen gelijk waren en waaraan de overheden waren gebonden als zij actie jegens iemand wilden ondernemen. Voorts moesten deze wetten zo min mogelijk wreedheden te bevatten. Beccaria achtte de pijnbank dan ook een ontoelaatbaar middel om een verdachte tot een bekentenis te brengen. Ook het gebruik van corporele straffen, zeker van de doodstraf, moest zoveel mogelijk worden teruggedrongen. Als alternatief stelde Beccaria gevangenisstraf voor, liefst in de vorm van eenzame opsluiting, zodat de veroordeelde de gelegenheid kreeg zijn daden te overdenken en tot betere inzichten te komen.

Om tot een rationeel strafrecht te komen moesten tevens alle irrationele elementen uit de strafrechtspraktijk worden verwijderd. De bestraffing van zelfdoding kon in de ogen van de Beccaria – verlicht denker als hij was – dan ook geen genade vinden. De suïcidant ondervond zelf immers geen enkel effect van een strafmaatregel; dit in tegenstelling tot zijn naaste familieleden, die met leed en schande werden overladen.

De ideeën van deze Italiaanse strafrechtshervormer vonden in de meeste Europese landen in meerdere of mindere mate navolging. In de negentiende eeuw werd het strafrecht van Nederland – de eenheidsstaat waarvan Brabant één der provincies werd – steeds

8. Strafrechtshervormer Cesare Bonesana markies de Beccaria (1738-1794). (Wikimedia)

humaner. De tortuur verdween uit het strafproces en de dood- en lijfstraffen maakten plaats voor gevangenisstraf. Zelfdoding, om welke reden dan ook, werd niet langer strafbaar geacht. In onze dagen is Beccaria dan ook veelvuldig geprezen voor de belangrijke aanzetten die hij voor de hervorming van het strafrecht heeft gegeven.²¹

Zonder afbreuk te willen doen aan de loftuitingen die deze Italiaanse jurist ten deel zijn gevallen, wil ik aan het slot van deze bijdrage toch ook de Brabantse strafrechters uit de zeventiende en achttiende eeuw in deze lof laten meedelen. Met de humanisering van het strafrecht, waarvoor Beccaria later zo vurig zou pleiten, hadden deze ambtenaren van justitie immers al een bescheiden aanvang gemaakt. Zij hadden de wielen der verandering reeds zachtjes in beweging gezet, Beccaria zou ze vervolgens sneller laten draaien.

BRONNEN, LITERATUUR EN INTERNETBRONNEN

Bronnen

Regionaal Archief Tilburg (RAT)

Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Oud Rechterlijk Archief, Archief Schepenbank 's-Hertogenbosch.

Geraadpleegde literatuur

- Blok, A., 'Over de infamie van de scherprechter', *Volkskundig Bulletin* 9 (1983) 181-186.
- Broers, E.J.M.F.C., *Van plakkaat tot praktijk. Strafrecht in Staats-Brabant in de zeventiende en achttiende eeuw* 2e druk, (Nijmegen, 2006).
- Broers, E.J.M.F.C., *Geschiedenis van het straf- en schadevergoedingsrecht. Een inleiding* (Apeldoorn/Antwerpen, 2012).
- Broers, E.J.M.F.C., 'Over misdaden en straffen. De betekenis van Cesare Beccaria voor het strafrecht', *Nederlands Juristenblad* 90 (2015) 11-21.
- Broers, E.J.M.F.C., 'Strafprocessen tegen een dood lichaam. Juridische procedures wegens zelfdoding in de zeventiende en achttiende eeuw', *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 33 (2016) 113-127.
- Broers, E.J.M.F.C., *Rabauwen, vagebonden en lediggangers. Criminele voorouders berecht en bestraft* (Apeldoorn/Antwerpen, 2017).
- Caenegem, R.C. van, *Geschiedenis van het strafprocesrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XVIe eeuw* (Brussel, 1956).
- Damhouder, Joos de, *Practijcke ende handbouv in criminele zaeken* (1555), (editie J. Dauwe en J. Monballyu).
- Haastert, J. van, 'Beschouwingen bij de criminele vonnissen van de schepenbank van de stad Breda uit de jaren 1626 tot 1795', *De Oranjeboom* 29 (1976) 56-106.
- Haastert, J. van, 'Adriaan van Campen, de beruchtste misdadiger uit de criminele geschiedenis van Breda', *De Oranjeboom* 27 (1974) 32-57.
- Martinage, R., *Geschiedenis van het strafrecht in Europa* vert. door A. Wijffels, (Nijmegen, 2002).
- Meyer, G.M. de en E.W.F. van den Elzen, 'Tortura incognita. Het pijnlijk verhoor in de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden', *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 54 (1986) 307-321.
- Snijder, C.R.H., 'Anna van Gelder, een beulse. Waarnemend scherprechter te Kampen 1711-1720', *Gens Nostra* 73 (2018) 68-73.
- Spierenburg, P.C., *Judicial violence in the Dutch Republic. Corporal punishment, executions and torture in Amsterdam 1650-1750* (Amsterdam, 1978).
- Vanhemelryck, F., *Misdadigers tussen rechter en beul 1400-1800* (Antwerpen/Amsterdam, 1984).
- Vercoullie, J., *Beknopt etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal* (1925).
- Verhofstadt, D., *250 jaar Over misdaden en straffen. Cesare Beccaria*, met een voorw. van E. Vermeersch (Antwerpen/Amsterdam, 2014).
- Wielant, Filips, *Corte instructie in materie criminele* (circa 1510), (editie Monballyu).

Internetbronnen

<https://www.genealogieonline.nl/in-cruce-salus/113635.php><

19 RAT, Rechterlijk Archief, Archief Schepenbank Tilburg en Goirle, criminele dossiers, nr. 197.

20 Voor de bijdrage die Cesare Beccaria aan de hervorming van het strafrecht heeft geleverd, zie mijn opstel 'Over misdaden en straffen. De betekenis van Cesare Beccaria voor het strafrecht', *Nederlands Juristenblad* 90 (2015) 11-21.

21 Zie recentelijk: Verhofstadt, *250 jaar Over misdaden en straffen. Cesare Beccaria*, 7-8.

| BIJLAGE

Instructie voor den scherpregher binnen de stad en Baronie van Breda

1 – Den scherpregher zal zijne vaste woonplaatse houden binnen de stadt Breda en zig daar uijt niet mogen absenteren, dan met voorkennisse en consent van den Heere Drossaert off deszelfs stadhouder.

2 – Hij zal ook houden eenen knecht; immers en ten minste bij voorvallende swaare executien; zig ten zinnen koste moeten voorzien van een bekwaam assistent, omme de crimineele vonnissen behoorlijk te executeren, zoo wel binnen de stad Breda als in de vrijheden van Oosterhout, Rosendaal en Wernhout zoo dikwils hij daar toe door de respectie officieren gerequireert word; zullende hij volkomenlijk en getrouwelijk doen, [he]t gunt dat hem bij de voorsz[eide] Drossaert off deszelfs stadhouder en de respectie crimineele officieren belast wordt, [he]t zij in [he]t strengelij geeselen als imandt daer toe gecondemneert is, in [he]t pijnigen ende andere wat zijnen dienst aangaan mag, zonder kennisse van zaaken te nemen, off imandt daar inne te verschonen off aan te zien, off eenige uijtweegen te zoeken.

3 – Waar tegens de scherpregher boven het ordinair Tractement tot hier toe door de respectie plaatsen der Baronie aan zijne praedecessours betaalt nog zal genieten van den Drossaert off officieren voor wien hij de executien zal doen als volgth.

4 – Voor Reijskosten, vacatien en verteeringen voor hem en zijnen knecht off assistent te samen ses guldens daags; zoo dikwils als hij tot het doen van eenige excutien in de voorn[oemde] vrijheden der Baronie gerequireert wordt, zoo nogtans dat hij, het zij [hij] een of meer personen onder Oosterhout, Rozendaal off Wernhout voorn[oem]t aan het leven moet executeren, hij zig 's avondts voor den dag der executie in de plaats zal moeten laten vinden, en egter geene meerdere vacatien zal mogen praetenderen als voor twee dagen zijne uijt en thujs reijse daar onder begrepen; dog ingeval hij alleen gerequireert wordt om delinquanten aan den lijve, en niet aan het leven te

straffen, zal hij zig te vreden moeten houden met een dag vacatie ter somme van ses guldens. En zal bovendien voor alle executien, die door hem in de stadt off Baronie van Breda zullen werden gedaan, mogen declareeren

5 – Van elken persoon die hij aan het leven straft twaalf guldens, en wanneer hij boven dien het doode lighaam op een radt oft het hoofd op een pin oft staek zal stellen; zal hij daer voor nog genieten drie guldens;

6 – En dus voor een persoon op het radt oft kruis te binden en te rabraken, oft verbranden, twaalf G[u]lden[s], voor denzelve het hoofd oft handt aff te houden en op een pin te zetten, drie Guldens;

7 – Item voor het affslaan van een hoofd met den swaarde twaalf G[u]lden[s], en voor het lighaam in de kisten te leggen en te bezorgen drie G[u]lden[s];

8 – Voor het hangen off wurgen van een persoon twaalf Guldens, voor den strop Eene Gulden en thien Stuijvers, voor het affsnijden, op de karre leggen en bujten in de ketting hangen, oft op het rat te stellen van den geexecuteerde, [he]t zij die gehangen, gewurgt of gerabraakt is, ses guldens;

9 – Voor een lighaam van het gevangenhuijs oft van elders op een kar oft horde te bezorgen, om na bujten gebragt oft gesleept te worden drie guldens, voor het zelve bujten in een ketting, mik oft aan een galge te hangen, ses guldens;

10 – Zoo dikwils als hij tot volvoeringe van dergelijke executien aan doode off geexecuteerde lighamen na de Geregts-plaatse onder Teteringen moet gaan, zal hij voor zijne vacatie derwarts ook mogen declareren drie guldens telken reijse; zijnde egter deze vacatien ten respecte van Oosterhout, Rozendaal en Wernhout onder zijne daggelden hier vooren articulo

vier gespecificeert, begrepen; dus daer voor van dezelve geene meerdere oft andere vacatien zal mogen praetenderen.

11 – Item voor het Geeselen drie Guldens, voor het binden, op heijzen en voor de touwen en roeden daartoe nodig, te samen eene gulden en thien stuijvers; voor imandt met de roeden om den hals ten thoon te stellen, oft hem eenig ander uijterlijk teijken daar mede hij te pronk moet staan, aan te doen, eene gulden en thien stuijvers;

12 – Voor het Brandmerken drie Guldens, voor het vuur op 't schavot brengen, en het heet maken van het eijser, eene Gulden en thien stuijvers;

13 – Voor den strop om den hals te doen als den delinquant daar mede geseselt wordt, Eene gulden en thien stuijvers en voor den strop insgelijks eene gulden en thien stuijvers;

14 – Item voor alle andere Lijffstraffen waar op de doodt niet volgt, als van Ooren aftsnijden, door de tong te steeken oog oft ooggen uijt te steken, de handt off vingers aft te houden een snede door de tronie te geven oft dergelijke daer aft zal hij hebben drie gulden van elke persoon.

15 – Voor elke persoon, die hij effective tortureren zal, de koorden en roeden daar onder begrepen, ses guldens voor elke reijse dat het gebeuren zal; en als hij niet en pijnigt; maar alleenlijk in zijne tegenwoordigheid imandt met de pijnbank oft pleije gedreijgt word, zal als dan hebben drie Guldens zonder meer.

16 – Zullende den scherpregher hem precieselijk reguleren na den inhoudt over deze Instructie, zoo nopens het eijtschen van zijnen loon, als andersints; op paene van privatie van zijnen dienst, en voorts arbitrair gestraft en gecorrigeert te worden na gelegentheid en Eijtsch van zaaken.

Op welke Instructie den ondergeteijkende Frans Kleijne declareert de voorn[oemde] scherpreghers-plaatse in de stad en Baronnie van Breda te zullen aanvaarden, aanvang te nemen met den Eerste Janu-

arij 1762; belovende alle dezelve poincten te zullen agtervolgen en nakomen, en zijne declaratien dien conform, en na evenredigheid voor Zoo verre er eenige poincten niet mogte wezen gespecificeert, te zullen inrigten, en zig voorts in alles te zullen gedragen als een goedt en getrouw scherpregher toestaat, en te doen verschuldigt is;

Actum Breda 16[de] Nov[ember] 1761
Frans Kleijne

Vermits het overleijden van Frans Kleijne, declareere ik onderget[eken]de Johannes Kleijne de scherpreghers-plaatse in de stad en Baronnie van Breda aan te veerden op de bovenstaande Instructie, belovend alle dezelve poincten te zullen agtervolgen, en nakomen, en mijne Declaratien dien conform en na evenredigheid voor zoo verre er eenige poincten niet mogten wesen gespecificeert te zullen inrigten, en mij voorts in alles te zullen gedragen als een goed en getrouw scherpregher toestaat, en verschuldigt is te doen;

Breda 9 aug[ustus] 1776
Johannes Kleijne,

Vermits het vertrek van Johannes Kleijne na 's Bosch declarere ik ondergeteijkende Joh[annes] Jac[obus] Kleijne de scherpreghers plaatse in de stad en Baronnie van Breda aan te vaarden op de bovenstaande instructie, belovende alle dezelve poincten te zullen agtervolgen, en nakomen, en mijne declaratien dien conform, en na evenredigheid, voor zoo verre er eenige poincten niet mogten wezen gespecificeert, te zullen inrigten, en voorts mij in alles te zullen gedragen, als een goed en getrouw scherpregher toe staat, en verschuldigt is te doen;

Breda 1 maert 1785
Johannes Jacobus Kleijne